مسئولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

لیکوال: عبدالودود بشریار
رالیږونکی: احسان الله اریزی

۲۰۲۴/۰۴/۱۲

شنیځ- د پښتو یو زوړ ویی دی

میدان وردک ولایت د تاریخ په اوږدو کې

وردک د تاریخ په بهیر کې سیمینار

لسمه مقاله

شنیځ د میدان وردک ولایت د سیداباد ولسوالی یوه حوزه ده. په دې حوزه کې ټول پښتانه اوسي. داسې ښکاري چې دا سیمه د غزنویانو په واکپېر کې هم اباده وه او پیاوړي عالم لکه خواجه اسماعیل شنیزي، چې د افغاني پارسی لوی شاعر (حکیم سنايي) استاد و، هم پکې ژوند کاو.

(حکیم سنايي د خواجه اسماعیل شنیزي څخه علم او عمل دواړه زده کړي ول. په بله ژبه د حکیم د ظاهري او باطني علومو استاد نوموړی خواجه و... خواجه اسماعیل د پنځمې هجري پېړی په پای او د شپږمې هجري پېړی په پیل کې د هېواد یو لوی عالم او عارف و، چې علاقه مندانو او شاګردانو به ترې علمي او عرفاني استفادې او استفاضې کولې.)[1]

حکیم سنايي، د محمداسماعیل شنیزي پر شاګردولی وياړل او خپل هر څه يې د نوموړي له برکته بلل. شنیزی د غزني د لوی حکیم په دېوان کې په یو اووه بيتيز غزل کې په ډېر درنښت یاد شوی دی:[2]

علم و عمل خواجه اسماعیل شنیزی
ما راز نه چیزی برسانید به چیزی

ما کبك دری بوده گریزنده زکبکی
او کرده دل ما چو دل باز گریزی

در کارگه و بارگه حکم و فنا یافت
جان ودل از دواسماعیل عزیزی

دین تازه شد از صدق اسماعیل پیمبر
جان تازه شد از دین اسماعیل شنیزی

چونان که سنايي را او قدر شناسد
ای بخت بدو گوی تو با بخت قوی زی

ښايي چې دغزنویانو په واکپېرکې د شنیځ سیمه پراخه وه او ډېرو کلیو چې اوس د شنیځ برخه نه ګڼل کیږي هم په دې سیمې پورې اړه درلوده.

دمیدان وردګو ولایت اوسېدونکی لیکوال اوڅېړونکی احسان الله اریزی، چې دخواجه اسماعیل شنیزي په اړه يې څېړنه کړې، دشنیځ په اړه لیکلي: (شنیز دره د خروار (ختیځ)، سجاوندیاسګاوند(شمال ختیځ)، وتسیا(هفت اسیا)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنيزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

(جنوب)، انخي(لويديځ)، جغتو (جنوب لويديځ) اوسيداباد(شمال) تر منځ موقعيت لـــــــــري اودالاندې کلي په کې حساب دي:اوتري، ډنـــــــــدوکي، سلطان خېل، چهاردهي، پټان خېل، باغك، حسن خېل، يوسف خېل، خواجه ګان، لرم، اکه خېل، ښادي خېل،خواجه پاچاخېل،پتنك، سالار، بهادرخېل، سدوخېل، برات خېل، تره خېل، تودې چينې، کمکی ودره(ابدره) ستره ودره، سيرك، سرکول، بلنکاش او ځيني نور چې ټول په اداري تشکيل کې دسيدابادپه ولسوالی پورې تړلي دي.)[3]

شنيځ يو سوچه پښتو ځانګړنوم برېښي چې د پښتنو لخوا پرې اېښوول شوی ښکاري.ځيني خلک، چې پښتانه د افغانستان د يو لوی ټبر په توګه نشي زغملای وايي چې د ميدان وردګ، غزني، غور او پخواني غرجستان سيمي له آره د پښتنو نه دي او پښتانه دغلته وروسته تللي دي،خو دا خبره ددغو ځايو ځيني نومونه چې له آره پښتو دي، تر يوه بريده ردوي. په دې نومونو کې يوهم (شنيځ) دی، چې بې له اړنګ-برنګه پښتو دی اوسيمه کې يې پښتانه اوسېدلي او اوسي.

دا نوم له دووګړونو(مورفيمونو)څخه جوړ شوی دی.اول ګړيي(شين)د(سبز،تازه،سمسور)په ماناو(-يځ) روستاړی دی،چې د(ځای)مانا ورکوي.(شين) يا اوړېدلي بڼه (شني)دپښتوپه ډېرو ترنګونو(ترکيبونو)کې راغلې چې وروسته به يې بشپړه يادونه وشي.

او(-يځ) روستاړی دپښتو په پخوانيو شعرونو کې د روستاړي په بڼه په (ختيځ،لويديځ او دريځ) وييوکې ترمونږ رارسېدلی او بلګړ (الومورفيم) يې په (منځ، ږمنځ، ګهيځ...)کې هم شته دی.

د(_يځ) روستاړي په اړه ځيني ژبځېړندويان وايي، چې داله ځانه جوړ شوی او يا هم ټکر ويی دی،خودا خبره ځکه ردېدلای شي چې هان د کابل په هوتخېلوکي مې د يو ملګري له خولې د ځای نژدې بلګړ او لنډون د/-ځ/ په وينګ اوربدلی دی.[4]

دې هوتخېل ملګري له ما سره په خبرو کې وويل (زموږ په مابينځ کې به دا خبرې نه وي.) مطلب يې دا و چې زموږ په منځ کې د داسې خبرو اړتيا نشته ده. مابينځ د منځ اصلي بڼه او له (مابين + ځای=ځی) څخه جوړ شو ويی ښکاري.

نوپه همدې بنسټ ويلای شو چې د(شنيځ) لغوي مانا(شين ځای) دی. دا سيمه ډېره تروتازه او سمسوره ده او ښايي له همدې امله ورته (شنيځ) ويل شوی وي.

په پښتو کې د(شين) ويی ډېر کارېدلی، چې يو څو يې دادي:

د "شين"له ريښې رامنځته شوي،پښتوځای او ټبر نومونه:

شينه: دا سيمه د کابل څرخي پله او احمدشاه بابا مېنې(ارزان قيمت) ته نژدې پرته ده.

شينکی: په کونړ او تګاو کې يو، يو ځای پردې نامه شته دی.

شينواري: دادننګرهار ولايت يوه ولسوالی ده چې د پښتنو يو لوی ټبر(شينواري) پکې اوسي.

شينکی: د پکتيا په سيدکرم ولسوالیکې له کوسين سره نژدې څوغونډۍ شته دي، چې يوګړی (مفرد)يې شينکی او ډېرګړی(جمع) يې شينکي بلل کيږي. ويل کيږي چې دغه غونډۍ پخوا ډېرې شنې او سمسورې وې.[5]

شينکورک:دا د کونړ د شيګل ولسوالی د يو کلي نوم دی. دا د پښتو ژبې د دوو سترو ليکوالو او سياستوالو (بهاالدين مجروح او سيد شمس الدين مجروح) پلرنی ټاټوبی دی.

شينګاری:[6]دا سيمه د لغمان په الينګار دره کې پرته ده.په دې ويي کې هم د (شين) ريښه ښکاري. داسې مالوميږي چې په دې ترنګ کې د(غره) ويي پخوانی بڼه (ګيري giri)[7] هم پټه وي. په دې جوړښت په پښتو کې د(شين سری، شين سترګی، شين ټاغی...) ترنګونه شته دي.

شينکي کنډو: د پکتيا او لوګرولايتونو د ازرې او ځاځيو ترمنځ يو کنډو دی. ددې ځای خاوره د نورې سيمې پرتله شنه ده.[8]

شنه کلا:د لوګر له (برکي راجان) نه جنوب خواته د اخونخېلو او شمه زار تر منځ يوه سيمه ده، چې د شنې کلا په نامه يادېږي.[9]

د (شين)له ريښې رامنځته شوي،ځيني عام ويي:

شينواری:يو ډول مچ (حشره) دی،چې په انګرېزی کې ورته dragon fly وايي، ځيني پښتانه يې سلايي هم بولي. داپر شنو بوټو ډېرکېني اوزياتره يې شين رنګ لري چې له همدې وجې ورته شينواری ويل کيږي.

شينلی(بلګړيي: شنېلی): شنه او تازه واښه

شنه: تازه واښه (مونږ خپلوڅارويوته شنه ورکوو.)

شنوالی: د ښونه (زيتون) د ونې داني

شنه ټوخله: توره ټوخله ،يو ډول ټوخی دی،whooping cough

شنه خره: ګهيځ وختي (ادم خان په شنه خره له کوره ووت.)

شنه زرغونه: د بودۍ ټال، rainbow

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بنې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولـئ

شنه غاړه: شنه ټوخله
شنه لوخړه: شین لوګی،ګڼ لوګی
شني:دخنجك د وني غوړي داني چي چيچل(خوړل)كيږي هم اوتېل هم ورنه ايستل كيږي(متل:شني په پټه نه چيچل كيږي.)
شين توتي: مشهوره مرغی چي څيني وګړي يي دخبرو لپاره هم ساتي.
شين ټاغ (شين ټغ، شين ټغی): يو ډول مارغه دی.
شين جاوی: هغه بوټی چي مړاوی شوی وي.
شين خوتی: يو ډول مارغه دی.
شين خورکه:يوډول شين رنګی کربوړی دی، څرمښکی
شين زمری: زړور، دلاور، تکړه
شين سترګی: شينو
شين سری: هغه څوك چي سر يي نوی نوی خرپيلی وي.
شينشوبی: سارايي ويلنی، سلات
شين غزی: د غزۀ (وني) يو ډول دی.
شين سري: يو ډول هيلۍ ده.
شين غاړی: يو ډول مرغی ده.
شين غولانځه:دګډو- بزو يو ډول ناروغي ده چي تي يي پکي درد کوي(ظفراللغات).
شين کوړم: د اوبو ډنډ چي شين ښکاري.
شين کوڑی:يو ډول مرغی ده.
شين ګلی: يو ډول بوټی دی چي په يونانی درملنه کي تريٍ ګټه اخيستل کيږي.
شينکی: سمسور، تازه لکه دیٍ ټپه کي چي وايي:(خال به د يار له وينوکيږدم— چي شينکي باغ کي ګل ګلاب وشرموينه.)
شينکی: له پخي ختي جوړه شوي کاسه چي رنګيږي، اوس يي کارول لږ شوي او انتيك ګڼل کيږي.
شينګی: ديدو، هغه آس چي د سپرلی له کاره وغورځي او بار په نه وړل کيږي.
شينی: يو ډول دانه چي پر ښنو او لاسو راخيږي او ډيږ درد کوي.
شينوبی: شني اوبه، نریٔ شوملي(شړومبي)[10]
شينو: شين سترګی هلك
شينوګی: شني سترګي نجلۍ

نـــچوړ:
1. شنيځ د اوسني ميدان وردګ ولايت د سيد اباد ولسوالی يوه حوزه ده،چي د سيداباد او غزني تر منځ موقعيت لري. په پښتو ژبه کي د (شين) ويي ډير کاربدنګ، د شنيځ ايټيمولوجيکي جوړښت او د سيمي چاپيرچل ته په کتو سره دا وييی په دې ډول (شين+ ځای= شني+ځی = شني+يځ) شنيځ کيږي، چي ګړنی(مجازي) مانا يي سمسور او اباد ځای کيږي.
2. شنيځ د پښتو يو سوچه ويی دی،چي د ځاينوم په بڼه له نن څخه شاوخوا زر کاله وړاندي، د غزنويانو په واکيږ کي هم دود و. او د دې سيمي يو لوی عالم او عارف (اسماعيل شنيزي) چي د (حکيم سنايي) استاد و، د دويم نوم په توګه کارولی دی.
3. له شنيځ سره د پښتوهغه دري ويي(لويديځ، ختيځ، دريځ)چي د(-يځ)روستاړی پکي د ځای په مانا راغلی، ځلور کيږي. (البته له ګهيځ، ړمنځ... نه پرته) (؟)
4. په پښتو او پښتو نخوا کي ډير داسي ځای نومونه او نور ويي شته چي د(شين) ريښه لري.
5. همداشان شين(زرغون) په پښتوکي د تازه او سمسور په مجازي مانا هم کاريږي.
6. هيله ده چي نوره څيړنه به يي هم وشي.

اخځليک

1. **پوهاندډاکترمجاوراحمد زيار، بيلابيل اثار**
2. **علامه عبدالحی حبيبي، بيلا بيلا اثار**
3. **ظفرکاکاخيل، ظفراللغات، پيښور، اداره اشاعت سرحد پشاور**
4. **مشوانۍ زاهد، زاهد پښتو- پښتو سيند، دانش خپرندويه ټولنه**

افغان جرمن آنلاين په درښنت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکني د ليکنيزي بڼي پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکي په ځير و لولـئ

5. **احسان الله ارينزى،(دغزني دلوى عارف حكيم سنايي د استاد خواجه اسماعيل شنيزي مزار)، http://www.benawa.com%D8%8C(%DB%B1%DB%B3%DB%B8%DB%B] www.benawa.com[/9%D9%84،(۱۳۸۹ل ل)**

[1] **احسان الله ارينزى،(دغزني دلوى عارف حكيم سنايي د استاد خواجه اسماعيل شنيزي مزار)، بېنوا ويبپاڼه (۱۹ / ۹ / ۱۳۸۹ل ل)**

[2] **احسان الله ارينـزى، (دغزني دلوى عارف حكيم سنايي د استاد خواجه اسماعيل شنيزي مزار)، بېنوا ويبپاڼه (۱۹ / ۹ / ۱۳۸۹ل)**

[3] **احسان الله ارينـزى، (د غزني د لوى عارف حكيم سنايي د استاد خواجه اسماعيل شنيزي مزار)، بېنوا ويبپاڼه (۱۹ / ۹ / ۱۳۸۹ل)**

[4] د ښاغلي سيف الرحمان هوتک، چې د کابل په هوتخېلو کې ژوند کوي، له خولې مې اورېدلي دي.

[5] **دا مالومات راته ښاغلي مجاهدالله خان چې د سيد کرم د کوسين اوسېدونکى دى، راکړي دي.**

[6] **د شينګاري يادونه راته ښاغلي داوود نيازي چې د الينګار درې اوسېدونکى دى، کړې ده. په دې سيمه کې زياتره نيازي اوسېږي.**

[7] **ګيري giri سنسکريت کې غره ته وايي. www.dictionary.tamilcube.com (2011 ز)**

[8] **د ښاغلي حکيم خان کوچي له خولې**

[9] **د ښاغلي حکيم خان کوچي له خولې**

[10] د لغمان ابراهيم خېل يي (شوړنګي اوبه) بولي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارئ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de

يادونه: دليکني د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليږلو مخکې په ځير و لولئ